

aufmerksam bitte! Bereitet 5-6 Fragen zum Text für ihre Mitschüler vor! Schreibt ihre Fragen in eure Hefte!

Учні отримують текст для домашнього читання із завданням підготувати запитання однокласникам за змістом тексту.

Галина Сердюк

УРОК ЛІТЕРАТУРИ: ЯКИМ ЙОМУ БУТИ?

Яким має бути сучасний урок української літератури? Чим він відрізняється від тих, які активно використовуються в сучасній практиці? Чи приносить радість і задоволення, чи сприяє розвитку творчого потенціалу учнів, чи формує життєво необхідні навички, чи допомагає набуттю неоціненного досвіду, чи розвиває читацькі інтереси та естетичні смаки? Зрозуміло, що підвищенню ефективності вивчення літератури в сучасній школі сприяє впровадження елементів нестандартності на уроках словесності. Нестандартні підходи здійснюються через проведення занять з нетрадиційною структурою та інтеграцію окремих елементів сучасних технологій навчання: застосування завдань творчого та дискусійного характеру, розвиток читацьких інтересів, організацію особистісно орієнтованого навчання, використання ігрових технологій, застосування інформаційно-комунікативних технологій.

Як ефективно можна поєднати різні технології, спробуємо простежити на прикладі вивчення теми: *«М. Куліш. «Мина Мазайло». Сатиричне викриття бездуховності обивателів, які зрікаються своєї мови»*. Насамперед, учитель повинен чітко розуміти, які пріоритетні завдання він ставить перед учнями. Це три потужних орієнтири, які визначають стратегію підготовки до уроку та методологію проведення: *що варто вивчити* (сатирична комедія, філологічний водевіль, українізація); *що слід розуміти* (особливості сюжету п'єси М. Куліша «Мина Мазайло», проблематику твору, його актуальність у духовному бутті українців); *що необхідно вміти* (аналізувати образну систему комедії, любити українську мову, культуру, шанувати свій родовід).

Окрім використання тексту комедії «Мина Мазайло», словника літературознавчих термінів (обладнання), розробляється система випереджальних завдань, які учні обирають за бажанням, задовольняючи свої інтереси та реалізуючи дослідницькі вміння.

Що може стимулювати інтерес дітей до заявленої теми? Методи і прийоми, які вчитель буде використовувати (інтерактивні технології – «Мозковий штурм», «Дерево рішень», «Драматизація», «Дослідницький практикум» і т. д.) чи реальний живий інтерес, який може бути пов'язаний з історією свого родоводу, походженням власного імені, прізвища? Досвід переконує, що дослідницьке завдання визначити етимологію імені і прізвища активізує діяльність на підготовчому етапі.

Зрозуміло, що комбінований тип уроку розширяє потенційні можливості вчителя як фахівця і учнів за умови, якщо на уроці панує демократичний стиль спілкування, а діти вчаться здобувати знання самостійно. Адже урок проводиться не для учнів, а разом з ними. На етапі осмислення заявленої теми доречно пояснити епіграф: *«Можна жартувати з людиною, але не можна жартувати з іменем»* (М. Цветаєва).

Мотивуючи навчальну діяльність учнів, педагог допомагає «вжитися» в ролі героїв. Інсценівка, до якої долучена творча група, розгортається на теренах рідного міста, а герої, повторюючи діалог з твору, уявляють себе на залізничному вокзалі Чернігова. Справді, ми живемо на славній Сіверській землі. Нашими землями ходили дружини князя Ігоря. Саме тут і зустрілися два мовні потоки: український і російський. Важливо з'ясувати, чому сьогодні ми інколи паплюжимо своє, рідне, найцінніше – мову. Постановка проблемного питання «Яку роль відіграє мова в моєму житті?» потребуватиме системної роботи на занятті, щоб учні мали можливість не тільки замислитися, але й дати розгорнуті відповіді на це питання.

Не секрет, що аналіз літературознавчих термінів і понять викликає певні труднощі. Як оптимізувати вивчення теорії літератури, щоб створити цілісну систему знань? Через інтелектуальну розминку «Знайди загублений термін», вправу «Відеопідказки» до розуміння особливостей жанру п'єси «Мина Мазайло» і ролі Миколи Куліша в розвитку національного театру. Через інтеграцію історії, мистецтва і літератури до цілісного сприйняття світу. Учні пригадують роди художньої літератури, основні ознаки драматичної літератури, особливості драматичних жанрів, засоби комічного і визначають жанр п'єси «Мина Мазайло» (сатирична комедія з притаманним цьому жанру прийомом концентрації побутових деталей, використанням гіперболи, символіки, гротеску).

Відповідаючи на питання «Чим зацікавив вас цей твір як читачів?», ліцеїсти зазначають, що Микола Куліш спонукає сприймати п'єсу не очима, а серцем, читати й перечитувати, сміятися і замислюватися над проблемами сьогодення, які корінням своїм сягають у минуле.

Важливо провести культурологічні паралелі, привернути увагу, що сюжет твору загалом відомий (Мольєр «Міщанин-шляхтич»), але український драматург перекинув місток між епохами. У п'єсі «Мина Мазайло» конфлікт полягає в прагненні головного героя змінити свій соціальний статус.

Історичне підґрунтя появи трагікомедії визначається учнями, які обрали завдання розповісти про особливості розвитку науки, культури, освіти в добу українізації. Історія створення представлена завданням «Історичний ланцюжок».

Щоб активізувати уважне та вдумливе читання тексту, доречно використати такі завдання: «Літературний диктант», «Сюжетний ланцюжок» (відновити порядок подій у творі). Для розвитку художнього бачення головного героя – вправу «Усне малювання образу Мина Мазайла». Відеобраз формується через відповідний фрагмент фільму, адже п'єса М. Куліша екранізована. Анкета головного героя, яку заповнюють учні, привертає увагу до головних рис характеру героя (нервовий, чутливий, грубий, наполегливий, упертий, невихований, жорстокий), допомагає узагальнити відповідь на питання: «З якою метою герой хоче змінити своє прізвище?» Учні роблять висновок, що Мина Мазайло – символ національного нігілізму. Він заперечує все українське, готовий знищити рідного сина. Але чи може людина, змінивши своє прізвище, стати кращою? (простір вільного спілкування учнів).

Презентуючи результати дослідницького практикуму «Походження українських прізвищ», ліцеїсти вчать співвідносити художній світ з реаліями свого життя. Історія свідчить, що основною причиною виникнення прізвищ стала потреба полегшити ідентифікацію особистості. У часи Середньовіччя це посилювало тенденцію вживання поряд з власним іменем ще одного – батькового. В Україні сімейні прізвища (прізвиська) селян до масового запровадження панщини Катериною II у XVIII ст. не мали обов'язкового і законодавчо закріпленого статусу. Величезна кількість сучасних українських прізвищ тоді народжувалася на Запорізькій Січі, бо там виникла нагальна потреба офіційної реєстрації численного люду. Повне прізвище головного персонажа – Мазало-Квач – цілком вписується в козацькі реєстри.

Літературознавці розглядають прізвище та ім'я героя як історичний виразник його характеру. Існує думка про те, що зовнішність і характер людини завжди феноменально відповідають її імені, і якщо цього не відбулося від народження до підліткового віку, вона проживає наче не своє життя і не може знайти себе. На думку П. Флоренського, ім'я справді скеровує життя особистості в певне річище й не дає протокам життєвих процесів текти

куди заманеться. І лише людина через поведінку, учинки може визначити моральний зміст свого імені, адже «ім'я – золота нитка особистісної будови». Учні пояснюють етимологію своїх імен і прізвищ.

Систему образів твору можна цікаво представити через цитатний матеріал, якщо простежити ставлення героїв твору до українізації, а філологічне дослідження переконує, що мова персонажів у п'єсі є одним із засобів їхньої характеристики. Проаналізувавши словниковий запас літературного героя, доходимо висновку, що автор використовує економію мовних засобів. Стає зрозумілим, чому твір унікальний, його не можна перекласти ніякою мовою.

Проблеми твору ліцеїсти окреслюють через малюнок. Вони зображають декілька кіл. Перше коло проблем стосується дискусії з мовного питання. Насправді п'єса висвітлює проблеми русифікації України, яку в 1920-х рр. ідеологи намагалися прикрити так званою «українізацією». Це вже суспільно-громадська проблема. Національна проблема пов'язана з питанням національної гідності і самосвідомості. Внутрішнє коло проблем – це визначення загальнолюдської сутності «Я».

Ці питання, як переконує досвід, час від часу загострюються в суспільстві, а відповідь, як бачимо, можна знайти у творах української літератури. Сподіваємося, що наше «міщанське» минуле відійде в небуття, і не буде серед нас «мазайлів». А чи існує «другорядність» української нації у свідомості українців? (Простір вільного спілкування учнів).

У ХХІ ст. в Україні є правові підстави для зміни імені та прізвища. У нашій державі з 1 січня 2004 р. діє Сімейний кодекс України, у якому є окремі статті про зміну імені фізичної особи. Статистика свідчить, що немало громадян негайно ж скористалися правом на зміну прізвищ та імен. Як показують пояснення причин таких змін, вони найчастіше викликані неблагозвучністю відповідних слів. Щороку в Україні змінюють прізвища та імена близько 25 000 людей. Узаконений дозвіл на зміну імені та прізвища виявив, що в Україні досі не перевелися «мазайли» за способом мислення. Отже, ім'я та прізвище потребують серйозного ставлення до себе, і про це не можна забувати, а комедія Миколи Куліша вчить нас, що відречення від родового імені, яким є прізвище, у народі однозначно розцінюється як зрада близьких та далеких предків і самої нації.

На підсумковому етапі обговорення важливо дати відповідь на питання «Яку роль мова відіграє у вашому житті?» Доречно використати метод «Дерево рішень». Справді, дерево – це унікальний символ роду, родини. Важливо пам'ятати про свою причетність до історії сім'ї, яка завжди є певною моделлю суспільства. Морально-етичний кодекс родини визначає моральне обличчя держави.

Релаксація уроку здійснюється через прийом «Продовжи речення»:

Я зрозумів (ла)...Найбільше сподобалось мені на уроці...Я навчився (лася)... Можна використовувати різні варіанти. Головне – не забувати, що сучасним уроком можуть зробити діти. Це урок мислення, відкриття, творчої співпраці, поваги, виховання. Звичайно, він побудований з урахуванням вимог сучасної освіти, але його продуктивність визначається світоглядними позиціями, які утверджуються, міцніють, викристалізуються в моральний кодекс особистості, яка вірить у себе, поважає свою національну гідність і культуру.

Джерела

Жила С. Вивчення комедії Миколи Куліша «Мина Мазайло» у школі. *Дивослово*. 1998. № 1. С. 21–26.

Куліш М. Мина Мазайло. *Твори в двох томах*. Київ: видавництво художньої літератури «Дніпро», 1990. Т. 2. С. 86–171.

Мольєр Ж-Б. Міщанин-шляхтич. *Комедії*. К.: «Веселка», 1993. С. 167–236.

Саврій С. Микола Куліш. Сатирична комедія «Мина Мазайло». *Дивослово*. 2019. № 11. С. 26–29.

Сімейний кодекс України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Флоренський П. Тайна имени. М.: «Мартин», 2007. 376 с.

Ясак С. Життєвий і творчий шлях Миколи Куліша. Художнє відтворення проблем українізації в комедії «Мина Мазайло». *Дивослово*. 2019. № 11. С. 19–25.

Андрій Тройно

КАРТА ЄВРОПИ В УЯВЛЕННІ ЖИТЕЛІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Посилення євроінтеграційних прагнень України, отримання безвізового режиму з ЄС зумовлюють необхідність поглиблення наших знань про географію Європи. Європейські настрої українців підтверджують численні соціологічні дослідження. За опитуванням, проведеним центром Разумкова в січні 2020 р., понад 63 % мешканців України готові на референдумі проголосувати за вступ до ЄС. Якщо ми хочемо бути частиною Європи, то принаймні маємо знати її географію. Наскільки мешканці Чернігівщини знають карту Європи? Для відповіді на запитання про рівень «європознавства» жителів Чернігівської області учні Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді (далі ЧОПЛ) під нашим